

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Cultura III (2012)

Jan Rajmund Paśko

Fotograficzne wydawnictwa seryjne a ruch amatorski w XX wieku

Za datę narodzin fotografii uważa się rok 1839, w którym pojawiła się dagerotypia, wyparta następnie przez inne techniki. Już w 1840 r. ukazują się dwie pierwsze książki w języku polskim poświęcone wykonywaniu dagerotypów. Do końca XIX w. zostaje wydanych w języku polskim około 30 tytułów poświęconych fotografii. Natomiast od początku XX w. do wybuchu II wojny światowej w języku polskim ukazało się około 300 książek, a od 1945 r. do końca wieku około 400 tytułów. Niektóre z książek były wielokrotnie wznawiane. Przykładem jest *Technika i technologia fotografii* Tadeusza Cypriana, która doczekała się dziesięciu wydań o łącznym nakładzie 210 tys. egzemplarzy. Pierwsze wydanie tej książki ukazało się w 1953 r. (Cyprian 1953), natomiast dziesiąte w 1970 r. (Cyprian 1970) Świadczy to, że wydawnictwa o tematyce fotograficznej miały szerokie grono odbiorców, którym byli nie tylko fotografowie zawodowi, ale z pewnością i amatorzy. Autor tej książki zasługuje na uwagę, gdyż w ciągu prawie pięćdziesięciu lat od 1928 r. do 1977 r., napisał około 40 książek w tym kilkanaście w wydawnictwach seryjnych. Książki te były wydane przez 10 wydawnictw, z czego pięć działało w okresie międzywojennym.

Na przełomie XIX i XX w. technika pozwoliła już na wykonywanie zdjęć fotograficznych na materiałach produkowanych przez odpowiednie zakłady. Fotografia stała się dochodowa nie tylko dla wyspecjalizowanych zakładów fotograficznych. Producenci materiałów i sprzętu fotograficznego upatrywali rynek zbytu wśród „przeciętnych pstrykaczy”. Tak się działo za oceanem. Jednak w Polsce po odzyskaniu niepodległości sytuacja wyglądała inaczej. Drogi sprzęt potrzebny do fotografowania, a następnie do sporządzania odbitek, ograniczał krąg odbiorców materiałów fotograficznych. Dlatego chętni do samodzielnego fotografowania często sami wykonywali potrzebny im sprzęt. Dlatego pojawiają się poradniki opisujące, jak samodzielnie wykonać odpowiednie przyrządy do samodzielnego wykonywania zdjęć. W Cieszynie działa wydawnictwo Kotuli, które od początku lat 20. XX w. wydaje serię „Samouczek techniczny”. W ramach tej serii ukazało się ponad 100 tytułów w tym około 20 o tematyce fotograficznej. Jako trzeci w serii „Samouczek techniczny” ukazała się książeczka *Jak się fotografuje* (fot. 1) (Kibiński 1922). Autor na 24 stronach formatu 16x20 cm umieścił porady dotyczące naświetlania, oraz wykonywania procesu negatywowego i pozytywowego.

Fot. 1

W niektórych książeczkach na 32 stronach tekstu tylko 14 poświęcone było fotografii, pozostałe przeznaczone były na umieszczenie informacji wydawnictwa. Informacje te stanowiły wykazy wszystkich książeczek wydanych w tej serii oraz krótkie omówione innych książek tego wydawnictwa.

Książeczki można podzielić na dwie grupy. Do pierwszej zaliczymy poradniki, jak fotografować i otrzymywać odbitki, natomiast do drugiej, poradniki, jak wykonać sprzęt potrzebny amatorowi. W tej serii ukazały się między innymi następujące tytuły: *Błędy fotograficzne* (Kibiński 1923), *Aparaty fotograficzne bez obiektywów*, *Ciemnia fotograficzna* (Kibiński 1922), *Elektryczny aparat do kopiowania klisz na papierze* (Staszyc 1930), *Jak się buduje aparat fotograficzny* (Kibiński 1922), *Jak się fotografuje*, *Kieszonkowe aparaty fotograficzne* (Kibiński 1922, 1927), *Praktyczne wskazówki dla amatorów-fotografów* (Kołek 1928), *Retusz negatywów portretowych...* (Petryk 1927), *Wyrób płyt*

fotograficznych w amatorskiej pracowni fotograficznej (Banaś 1927), *Samodzielne sporządzanie przyrządów fotograficznych* (Wach 1925).

Autorem, około połowy książeczek o tematyce fotograficznej wydanych w tym wydawnictwie był Marek Kibiński. Pisał on też inne książeczki dla tego wydawnictwa (np. dla radioamatorów). Autorami książeczek o tematyce fotograficznej byli również: Staszyc, Petryk, Kołek, Ligęza.

Wszystkie książeczki z tej serii charakteryzowały się miękkimi okładkami drukowanymi na kolorowym cienkim kartonie. W nielicznych były zamieszczone zdjęcia, raczej dominowały rysunki. Niektóre tytuły były kilka razy wznawiane. *Jak się fotografuje* doczekało się czterech wydań. W serii tej książeczki o tematyce fotograficznej wydawane były przez około 10 lat. Książeczki były adresowane do szerokich rzesz głównie fotografów majsterkowiczów, a takimi była wtedy większość fotoamatorów oraz do kandydatów na fotoamatorów. Nie stanowiły one rzetelnego poradnika dla uprawiających amatorską fotografię. Dały jednak początek seryjnie wydawanej literaturze, przeznaczonej dla szerokich rzesz fotografujących. Zdjęcia amatorskie miały wtedy głównie wartość pamiątkową. Dopiero po wielu dziesiątkach lat stały się cennym dowodem życia przeciętnego obywatela, co wykazały dwie wystawy fotograficzne w latach 80., na których prezentowano zdjęcia amatorskie z okresu międzywojennego.

Na przełomie lat 20. i 30. w Warszawie wydawnictwo Trzaska, Evert i Michalski wydało serię siedmiu książek o tematyce fotograficznej, pod wspólnym tytułem „Biblioteka fotograficzna”. Książki, podobnie jak z wydawnictwa Kotuli, miały format kieszonkowy.

Serię rozpoczyna książka Władysława Niemczyńskiego zatytułowana *Podręcznik fotografii dla amatorów i zawodowców* (Niemczyński 1928). Pierwotnie opracowanie to nie było traktowane jako pierwszy tom serii. Jest ono obszerne i dawało w owych czasach wyczerpujące informacje zarówno fotografom zawodowym, jak i amatorom. Autor na 350 stronach omawia w ośmiu rozdziałach kolejno:

- Obiektywy fotograficzne z uwzględnieniem podstaw optyki.
- Aparaty i przyrządy pomocnicze, zwracając uwagę na wybór aparatu fotograficznego oraz jego obsługę.
- Płyty żelatynowo-bromosrebrowe, omawiając również filmy. Ważnymi elementami tego rozdziału są informacje na temat oznaczania czasu naświetlania oraz zamieszczona tabela naświetlania.
- Sporządzanie zdjęć. Zakres tego rozdziału jest dość obszerny, gdyż zawiera omówienie zdjęć krajobrazowych, portretowych, migawkowych, stereoskopowych oraz przy sztucznym świetle.
- Proces negatywowy. Tutaj autor omawia wszystko, co wiąże się z urządzeniem ciemni, wywoływaczami oraz przeprowadzeniem procesu wywoływania i utrwalania, łącznie z poprawą negatywów poprzez ich retuszowanie, wzmacnianie lub osłabianie.
- Fotogramy srebrne. Ten rozdział poświęcony jest wykonywaniu pozytywów oraz omówieniu rodzajów papierów fotograficznych.
- Prześroczka i powiększenia.
- Chemikalia fotograficzne.

Dopiero z drugiego tomu dowiadujemy się że *Podręcznik fotografii...* był zaczątkiem nowej serii określanej jako „Biblioteka fotograficzna”.

Drugi tomik zatytułowany *Czy trudno fotografować? Podręcznik dla początkujących* (Niemczyński 1929) jest przeznaczony dla amatorów i posiada już charakterystyczną okładkę dla całej serii (fot. 2). Książka przeznaczona jest dla początkujących amatorów i daje wskazówki co do wyboru aparatu fotograficznego, wykonywania zdjęć, a następnie obróbki negatywów i pozytywów.

Z treści książeczek wynika, że są one adresowane do fotografujących, chcących wywoływać materiały negatywowe i samodzielnie sporządzać pozytywy. Ze względu na stosowany powszechnie w tamtych czasach duży format negatywów (na filmach zwojowych rejestrowano obraz w formacie 6x9 cm a na kliszach o wymiarach nawet większych), nie wykonywano powiększeń a głównie odbitki stykowe.

W trzecim tomiku zatytułowanym *Wywoływanie płyt dobrze i źle naświetlonych* (Niemczyński 1930) dokładnie przedstawiono proces negatywowy, łącznie z omówieniem prawidłowego sposobu naświetlania materiału negatywowego.

Fot. 2

Czwarty tomik o tytule *Wyrób powiększeń* (Niemczyński 1933) prawie w jednej trzeciej poświęcony jest rozważaniom teoretycznym, które są podstawą dla prawidłowego otrzymania powiększeń. Autor wykazuje, w których przypadkach mniejszy format negatywu jest korzystniejszy dla końcowego efektu otrzymanego obrazu (powiększenia). Pozostała część to rozważania na temat sprzętu, przy pomocy którego można wykonywać powiększenia i zaledwie około 20 stron zajmuje omówienie wywoływania i barwienia powiększeń.

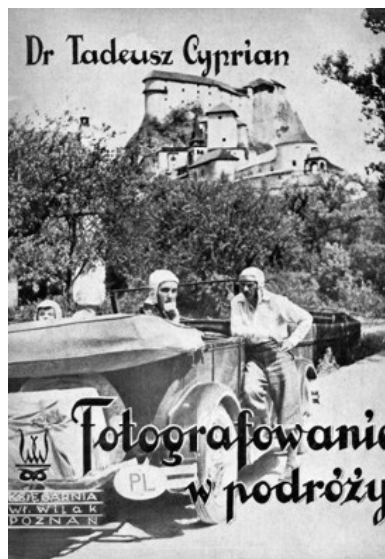
Tom piąty *Retusz fotograficzny* (Niemczyński 1933) poświęcony jest problematyce retuszowania i to zarówno negatywów, jak i pozytywów oraz fotogramów pigmentowych, olejowych i gumowych.

W tomie szóstym *Zbiór recept fotograficznych...* (Niemczyński 1930) zamieszczone zostały różne recepty fotograficzne przydatne w procesie obróbki pozytywów i negatywów.

Serię zamyka tom siódmy zatytułowany *Szlachetne techniki w fotografii, pigment – guma – olej. Podręcznik dla miłośników fotografii artystycznej* (Kotaniec 1930). Sam tytuł sugeruje, że ta książeczka jest adresowana dla ambitnych fotoamatorów, którzy pragną, aby ich dzieła mogły uchodzić za twory artystyczne.

Książki w tej serii mają wstawki z kredowego papieru, na którym wykonane są reprodukcje zdjęć ilustrujących tekst. Autor zakłada, że amator nie wykonuje sprzętu sam nabywa go w odpowiednim magazynie, a uzyskane, dzięki informacjom zawartym w poszczególnych tomach, prace amatorów, lecz pod wieloma względami będą mogły dorównać pracom fotografów zawodowych a w niektórych przypadkach i artystów. O obszerności przedstawianych treści świadczy objętość książek wynosząca ponad 100 stron, lecz nie przekraczająca 200 stron (z wyjątkiem pierwszego tomu).

Autorem pierwszych sześciu tomików jest Władysław Niemczyński, natomiast siódmego Stefan Kotaniec.

Fot. 3

W drugiej połowie lat trzydziestych Księgarnia Wł. Wilak w Poznaniu wydaje serię 16. książeczek przeznaczonych dla fotoamatorów. Większość z nich jest autorstwa Tadeusza Cypriana (jak już wspomniano, autora największej liczby książek w języku polskim o tematyce fotograficznej). Dziesięć z tych książeczek poświęconych jest fotografowaniu różnych tematów w różnych sytuacjach. Siedem z nich jest autorstwa Tadeusza Cypriana: *Fotografowanie na śniegu* (Cyprian 1937), *Fotografowanie sportów wodnych* (Cyprian 1937), *Fotografowanie przy sztucznym świetle* (Cyprian 1936), *Fotografia na boisku szkolnym* (Cyprian 1936), *Fotografowanie w podróży* (Cyprian 1936), *Wiem, jak fotografować latem* (Cyprian 1938), *Fotografowanie nad wodą* (Cyprian 1937). Dwie z nich: *Fotografowanie na nartach* (Wieczorek 1938) i *Fotografowanie w górach* (Wieczorek

1938) są autorstwa zakopiańczyka Antoniego Mieczysława Wieczorka. Natomiast *Polska fotografia ojczysta* (Bułhak 1939) jest dziełem Jana Bułhaka, jednego z najpopularniejszych obecnie fotografików okresu międzywojennego, wykonawcy olbrzymiej liczby zdjęć dokumentujących naszą przyrodę zaraz po zakończeniu wojny. Jan Bułhak był prezesem Fotoklubu Polskiego, natomiast pozostali autorzy, tak jak Józef Świtkowi, byli jego członkami.

Na uwagę zasługują dwie książeczki wydane w tej serii autorstwa Józefa Świtkowskiego *Powiększenie* (Świtkowski 1939) oraz *Retusz fotograficzny* (Świtkowski 1939). W obydwu autor zastosował formę przekazu informacji będącą dialogiem pomiędzy dwoma przyjaciółmi. W tej serii ukazały się jeszcze Tadeusza Cypriana *Błędy fotograficzne* (Cyprian 1938), *Duży obraz z małego zdjęcia* (Cyprian 1937), *Laboratorium fotoamatora* (Cyprian 1937) oraz E. Jarosława Kwaśniewskiego *Recepty fotograficzne* (Kwaśniewski 1938).

Myśl przewodnia wydawanych książeczek, których objętość nie przekraczała 50 stron, zawarta jest w ulotce z tamtego okresu o treści:

Nowość!

Wymienione broszury, to nie są podręczniki fotograficzne, lecz **poradniki fotograficzne**. Powinny się one znaleźć w ręku każdego fotoamatora.

Walczcie ze złymi zdjęciami! Pomogą Wam w tym **poradniki fotograficzne**. Setki zdjęć nieudanych, to skutek nikłej znajomości odpowiedniej literatury fotograficznej.

Każda broszura zawiera 30 przykładowych zdjęć czołowego fotografa i kosztuje tylko tyle, ile 2 nieudane zdjęcia formatu 6,5x9 (z wywołaniem i odbitką), to jest 1,50 zł.

W latach 30. XX w. fotografujących w Polsce można podzielić na cztery grupy:

1. Fotograficy – termin ten wprowadził Jan Bułhak – czyli zajmujący się fotografią artystyczną.
2. Fotografowie zawodowi posiadający własne zakłady fotograficzne.
3. Amatorzy fotografowie – o ambicjach wykonywania dobrych zdjęć wykonujących samodzielnie również pozytywy.
4. „Pstrykacze” wykonujący zdjęcie aparatem a wykonanie pozytywu zlecających odpowiedniemu zakładowi.

Za prawdziwych fotoamatorów uważano tych, którzy sami wykonują obróbkę negatywów i pozytywów. Dla nich przeznaczono w tej serii książeczki poświęcone tajnikom pracy w ciemni i przy wykańczaniu pozytywów.

W tej serii nie znalazły się poradniki do wykonywania pozytywów w szlachetnych technikach, gdyż cieszyły się one już wtedy coraz mniejszą popularnością.

Wszystkie książeczki na ostatniej stronie okładki miały umieszczoną reklamę firmy FOTO-GREGER (fot. 4), zajmującej się sprzedażą sprzętu fotograficznego, natomiast na okładkach

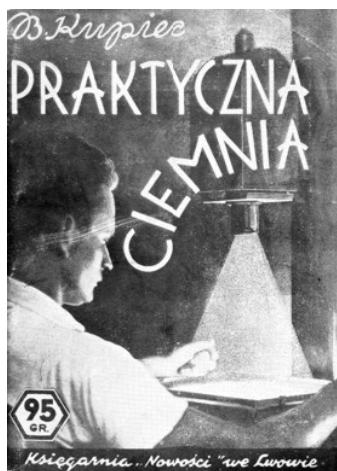
Fot. 4

wewnętrznych znajdowały się reklamy różnych materiałów i sprzętu fotograficznego.

Na ostatnich stronach lub na wewnętrznych okładkach umieszczane były informacje o drukowanych, wydanych i przygotowywanych do druku książeczkach. Z tych zapowiedzi możemy wnioskować, jakie poradniki były przygotowywane, a nie zdążyły się ukazać z powodu wybuchu II wojny światowej.

„Skróty fotograficzne”. Tak nazywała się ostatnia seria, jaka zaczęła ukazywać się przed wybuchem II wojny światowej. Jej wydawanie rozpoczęła Księgarnia Nowości we Lwowie.

W tej serii ukazały się trzy książeczki *Optyka w fotografii* (Kupiec 1937), *Najlepsze recepty* (Świtkowski 1938), *Praktyczna ciemnia* (Kupiec 1938) (fot. 5). Dwie z nich poświęcone były obróbce materiałów fotograficznych, natomiast jedna optyce w fotografii.

Fot. 5

Na ostatniej stronie okładki we wszystkich książeczkach znajdowała się reklama aparatów do powiększeń. Objętością i formatem nie odbiegały one od serii wydawanej w Poznaniu.

Podobnie jak w przypadku poprzedniej serii, jej wydawanie przerwał wybuch wojny. W trzeciej książeczce znajdujemy zapowiedzi siedmiu następnich tytułów, które niestety już się nie ukazały.

W czasie okupacji w języku polskim ukazała się jedna książeczka Mariana Mięśowicza: *Zasady praktycznej fotografii. Krótki poradnik dla fotografa amatora* (Mięśowicz 1940) wydana w 1940 r., licząca 34 strony.

Po zakończeniu wojny w wydawnictwie Wiedza – Zawód – Kultura, Tadeusz Zapiór i Ska w Krakowie w 1948 r., w „Bibliotece fotoamatora” ukazał się tom I zatytułowany *Nowoczesny fotoamator* (Kwaśniewski 1948) autorstwa E.J. Kwaśniewskiego (fot. 6). To samo wydawnictwo w 1950 r. w serii „Radź sobie sam”, wydaje *Nowoczesne recepty* (Kwaśniewski 1950) również tego autora. Z wykazu wydanych książek w serii „Radź sobie sam” zamieszczonego na ostatniej stronie okładki można wnioskować, że te dwie książeczki stanowiły początek wydawnictwa seryjnego. Zmiany, które zaszły w tym czasie w Polsce, przerwały działalność wydawnictwa, a tym samym i wydawanie dalszych tomików.

W serii „Wiedza Powszechna” Wydawnictwa „Czytelnik” ukazują się zeszyty poświęcone tematyce fotograficznej. Jak wszystkie zeszyty z tej serii, mają format 15 x 23 cm, ich objętość wynosiła od około 30 stron do około 60 stron. Zakres tematyki

Fot. 6

jest bardzo szeroki i zróżnicowany, poczynając od ogólnych wiadomości o fotografii, aż po skrótove omówienie technik specjalnych. Zeszyty poświęcone fotografii ukazują się od 1948 r. do 1950 r. Autorami są Tadeusz Cyprian, Antoni Gałęcki, Jarosław Urbański. Planowano wydanie dziewięciu zeszytów, jednak ukazało się ich tylko pięć: *O fotografii wiadomości ogólne* (Gałęcki 1949), *O fotografii wiadomości szczegółowe* (Gałęcki 1948), *Fotografia przyrodnicza* (Urbański 1949), *Techniki specjalne w fotografii* (Cyprian 1950), *Fotografika* (Cyprian 1950).

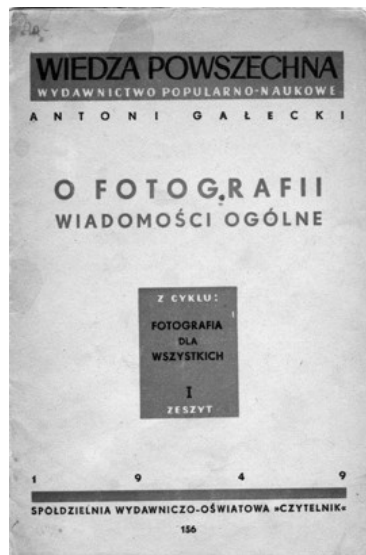
Dane dotyczące książek wydanych do 1953 r. zostały zaczerpnięte z opracowania Mariana Szulca *Materiały do historii fotografii polskiej* (Szulc 1963).

Ruch amatorski w okresie PRL-u miał odgrywać bardzo ważną rolę w sferze propagandy. Świadczy o tym wstęp do pierwszej książeczki z nowej serii „Biblioteka fotoamatora” (fot. 8).

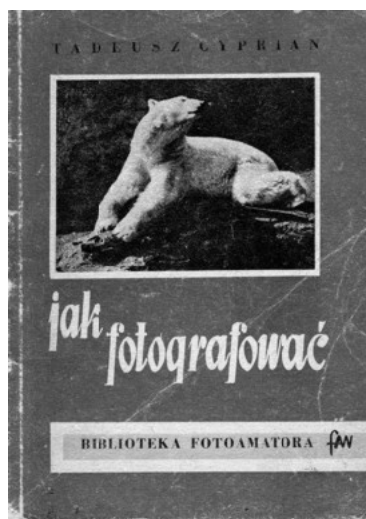
Fotografia amatorska przestała być w Polsce Ludowej kosztowną rozrywką małej garstki ludzi zamożnych, a stała się udziałem szerokich kół ludzi pracy, którzy, w miarę podnoszenia swej stopy życiowej rozszerzają krąg swych zainteresowań na wszystkie dziedziny kultury i sztuki.

Świadczą o tym wystawy plastyków-amatorów, świadczy troskliwa opieka Ministerstwa Kultury i Sztuki nad ruchem amatorskim, świadczy o tym szybki rozwój oddziałów Polskiego Towarzystwa Fotograficznego, znajdujących się niemal we wszystkich miastach Polski. Swoją wymowę mają również częste konkursy ogłaszane przez władze i organizacje społeczne, nagrody dla zwycięzców ofiarowane nawet przez Prezesa Rady Ministrów [...] Szerokie rozpowszechnienie fotografii i skierowanie jej na właściwe tory, na tory realistycznego ukazywania przyrody i człowieka w jego pracy i wypoczynku, jest zadaniem stojącym przed naszą prasą fachową i naszymi organizacjami fotograficznymi [...]. (Cyprian 1954: 28).

Seria ta, wydawana na początku przez Filmową Agencję Wydawniczą a następnie (po reorganizacji) przez Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, ukazywała się od 1954 r. do 1967 r. W ciągu 13 lat wydano 19 tytułów. Dwie pozycje były wznawiane, jedna doczekała się dwóch a druga trzech wydań.

Fot. 7

Fot. 8

W przeciwieństwie do wydawnictw z okresu przedwojennego w tej serii było wielu, bo dwunastu autorów. 4 książeczki napisał Zbigniew Pękośławski, 3 książeczki Tadeusz Cyprian, a Stanisław Sommer i Roman Burzyński po dwie. Pozostali autorzy (E. Falkowski, Z Dłubak, B. Brombosz, A. Voellangel, Kondracki, W. Zubrzycki, Z. Jarzyński, S. Weinfeld) napisali po jednej książeczce.

Tematyka poruszana w tych wydawnictwach była bardzo różna. Dotyczyła ona zarówno porad odnoszących się do pewnych tematów fotograficznych, jak i porad natury technicznej dotyczących obróbki negatywów i pozytywów.

Pierwszy tomik *Jak fotografować* (Cyprian 1954) miał za zadanie zachęcić do fotografowania i zawierał wiele informacji ogólnych. W drugim tomiku zatytułowanym *Fotografia krajoznawcza* (Falkowski 1954) czytelnicy otrzymywali wskazówki dotyczące wyboru sprzętu, posługiwania się nim oraz krótkie omówienie tematów w fotografii krajoznawczej. Trzeci tomik poświęcony jest głównie wyposażeniu pracowni fotoamatora, dzieląc ją na dwie części, jasną, która służy do wykonywania zdjęć oraz ciemną do wywoływania negatywów i otrzymywania pozytywów (Pękośławski 1954). *Fotografia portretowa* (Dłubak 1954) stanowi czwarty tomik, w którym autor omawia sprzęt potrzebny do wykonywania portretów, materiały fotograficzne, oświetlenie, retusz i bardzo krótko proces obróbki negatywów oraz sporządzanie pozytywów. Piąty tomik jest najbardziej obszerny z wydanych w tej serii i liczy ponad 160 stron (Sommer 1954). W wyczerpujący sposób autor przedstawia obróbkę negatywów i pozytywów, podając recepty kąpeli, które może z poszczególnych składników zestawiać fotoamator. Właściwie w tych pięciu tomikach amator otrzymuje podstawowe wskazówki niezbędne do wykonywania poprawnych zdjęć.

Następnie tomiki w większości zajmują się sprawami mniej istotnymi dla początkującego fotoamatora, a raczej są ciekawostkami dla grona zapaleńców. Ich tytuły to *Robimy przeźrocza* (Pękośławski 1955), *Fotografia na materiałach nietypowych* (Sommer 1955), *Fotografia reprodukcyjna* (Pękośławski 1957), *Fotomontaż* (Pękośławski 1958), *Fotografia podwodna* (Zubrzycki 1959), *Elektrotechnika fotoamatora* (Weinfeld 1963). W ósmym tomiku przedstawione są tajniki fotografii barwnej. (Voellnagel 1955). Tomik ten ma raczej znaczenie teoretyczne. Dostępne w owym czasie materiały i sprzęt przeznaczony do ich obróbki nie były czynnikiem zachęcającym przeciętnego amatora do fotografii barwnej. Zresztą zamieszczone reprodukcje barwne nie są najlepszej jakości. Dopiero w dziesiątym tomiku zatytułowanym *Powiększanie zdjęć fotograficznych* (Cyprian 1955) wydawnictwo postanawia zaznajomić fotoamatora z wykonywaniem powiększeń. Dość obszernie przedstawiony jest opis i konstrukcja powiększalników. Można również znaleźć poradę jak przy pomocy aparatu fotograficznego wykonywać powiększenia. *Sztuczne światło w fotografii* (Kondracki 1955) to tytuł tomiku poświęconego fotografowaniu w warunkach wymagających dodatkowego sztucznego źródła światła. Autor omawia wszystkie stosowane w owym czasie źródła sztucznego światła, a to: magnezję, reflektory, lampy błyskowe na jednorazowe żarówki spaleniowe. Na zakończenie wspomina o elektronicznych lampach błyskowych, które w 1955 r. były poza zasięgiem kieszeni przeciętnego amatora. Siódmy tomik zatytułowany *Filtry fotograficzne* (Brombosz 1955) poświęcony jest wpływowi filtrów fotograficznych na jakość otrzymanego obrazu fotograficznego, zwracając uwagę głównie na filtry barwne oraz

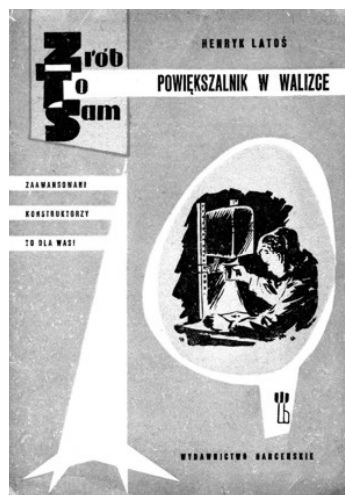
na polaryzacyjne i ultrafioletowe. W 1960 r. czytelnicy w tomiku *Kupujemy aparat fotograficzny* (Jarzyński 1960) znajdują omówienie różnego rodzaju aparatów fotograficznych dostępnych na polskim rynku. Pozostałe trzy tomiki *Fotografowanie na wczasach letnich* (Cyprian 1959), *Fotografia reportażowa* (Burzyński 1960), *Fotografia sportowa* (Burzyński 1967), poświęcone były zdjęciom tematycznym. Ostatni tomik zatytułowany *Fotografia sportowa* zakończył najdłuższą w XX w. serię wydawniczą przeznaczoną dla amatorów.

W latach 60. i 70. ciekawą propozycję dla fotoamatorów stworzyło Wydawnictwo Harcerskie „Horyzonty”. Wydawało cykl broszurek w serii „Zrób to sam”. Broszurki te zawierały opis i dokładne plany urządzeń przydatnych fotoamatorom.

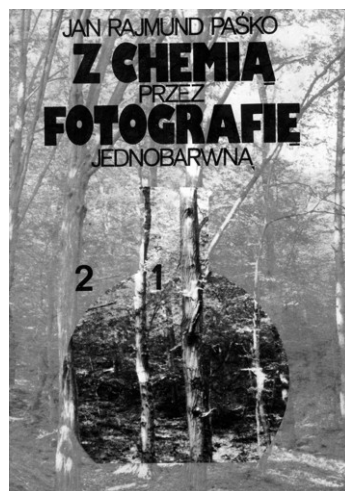
Wydawca tej serii w broszurce z 1973 r. (Sokołowski 1973) zamieścił wykaz dotychczas wydanych pozycji, jednak nie jest on kompletny. Opisy i projekty urządzeń w tych wydawnictwach były raczej ciekawostką, gdyż w wielu przypadkach ich parametry odbiegały od parametrów prostych urządzeń produkowanych seryjnie (fot. 9). Głównym ich plusem była niska cena elementów używanych do konstrukcji. Przykładem takich broszurek jest *Powiększalnik w walizce* (Latoś 1961), *Fotografujemy pod wodą* (Czajkowski 1960).

W roku 1989 Wydawnictwo Naukowo-Techniczne wydało książkę *Z chemią przez fotografię jednobarwną* autorstwa Jana Romualda Paško (Paško 1989). W zamyśle wydawnictwa było wydanie całego cyklu, który miał za zadanie pogłębienie wiedzy z różnych dziedzin nauki przez amatorów fotografii. Druga pozycja w tej serii zatytułowana *Z chemią przez fotografię barwną* autorstwa J.R. Paško (fot. 10) ukazała się w roku 1991 (Paško 1991). W związku z przemianami politycznymi i gospodarczymi zaniechano wydawania dalszych książek z tej serii.

Wydawnictwa seryjne w XX w. kończy seria „Światło w fotografii” wydawcą jest Ars Polona – Ruch. Wszystkie książki wydane są w 1994 r. starannie na kredowym papierze, liczące po 160 stron. Jednak są to tłumaczenia, a ich autorami są Roger Hicks i Frances Schultz. W serii tej ukazało się 7 książek: *Bielizna damska* (Hicks, Schultz 1994), *Efekty specjalne* (Hicks, Schultz 1994), *Fotografia potraw* (Hicks, Schultz 1994), *Fotografia produktów* (Hicks, Schultz 1994), *Fotografia przedmiotów* (Hicks, Schultz 1994), *Fotografia wnętrz* (Hicks, Schultz 1994), *Uroda i piękno* (Hicks, Schultz 1994). Ze względu na tematykę i treść książek z tej serii należy sądzić, że są one przeznaczone dla zawodowców lub bardzo ambitnych i zaawansowanych amatorów.

Fot. 9

Fot. 10

Z krótkiego przeglądu wynika, że na około 700 tytułów książek o tematyce fotograficznej wydanych w języku polskim, które ukazały się w XX w., 10% stanowiły tytuły w wydaniach seryjnych. Pełniły one ważną rolę w rozwoju fotograficznego ruchu amatorskiego. W większości przypadków mała objętość i format, który można określić jako kieszonkowy, sprzyjały zapoznaniu się z ich treścią. Te dwa czynniki powodowały, że czytelnik sięgał po następne tomiki i w miarę ich czytania wciągał się w poznawanie tajników fotografii. Fotografia amatorska, ale ta w ambitnym wydaniu stanowiła w XX w. uzupełnienie fotografii reportażowej. Znane były przypadki zamieszczania w prasie zdjęć amatorskich, gdyż przedstawiały ono to, co umknęło uwadze reportera. Z ruchu amatorskiego wywodzili się przyszli fotograficy. Czynnikiem oceniającym nie były ukończone „szkoły”, lecz wykonane prace i nagrody na krajowych i międzynarodowych konkursach. Z drugiej strony, fotografia amatorska to olbrzymi rynek zbytu dla sprzętu i materiałów niezbędnych do uprawiania tego hobby.

Wraz z nastaniem XXI w. fotografia przeszła olbrzymią metamorfozę. Przyczyną tego stał się rozwój techniki a konkretnie komputeryzacja. Obecny aparat fotograficzny w niczym nie przypomina swojego poprzednika chociażby z lat 70. Całkowita automatyzacja nie tylko prawidłowego określenia czasu ekspozycji, ale i ustalenia odległości uwalniają, chociaż tylko w pewnym sensie, od konieczności nastawiania tych parametrów w czasie robienia zdjęć. Myśl przewodnia reklamy, sprzed ponad stu lat stała się dopiero teraz w pełni aktualna „Popatrz do okienka i naciśnij spust...”. Przeciętny fotografujący nie musi umieć obsługiwać „elektroniki” aparatu, wystarczy że poprawnie odczyta piktogramy. W ten sposób tworzone są miliony zdjęć pamiątkowych na kuli ziemskiej. Ciemnię fotograficzną zastąpił komputer wraz z odpowiednim oprogramowaniem; dla trochę bardziej ambitnych drukarka fotograficzna. Dawniej zanosilo się film do odpowiedniego zakładu z informacją: „Po jednym dobrym z każdej klatki”. Teraz problem się zmienia o tyle, że zamiast filmu przynosi się płytkę CD. Jak na razie nie opracowano jeszcze urządzenia, które by samo wybierało odpowiednie ujęcie tak, aby było ono pod każdym względem poprawne.

Dlatego wydawało się celowe przedstawienie tej literatury fotograficznej, która w wielu przypadkach ma już tylko znaczenie historyczne, aby ocalić ją od zapomnienia. Obecne książki traktujące o technicznej stronie fotografii całkowicie zmieniły tematykę. Ale to jest już inna, dość obszerna jak na dziesięciolecie, które upłynęło od początku XXI w. historia.

Na zakończenie należy wyjaśnić, że w tekście ograniczono się do podania tytułów książek oraz autorów, gdyż zacytowanie kilkudziesięciu pozycji literatury na końcu uczyniłoby zbyt dużą objętość tego artykułu.

Bibliografia

- Banaś A. (1927), *Wyrób płyt fotograficznych w amatorskiej pracowni fotograficznej*, Samouczek techniczny, Cieszyn.
- Bromboszcz B. (1955), *Filtry fotograficzne*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Bułhak J. (1939), *Polska fotografia ojczysta. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Burzyński R. (1960), *Fotografia reportażowa*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.

- Burzyński R. (1967), *Fotografia sportowa*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Cyprian T. (1954), *Jak fotografować*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Cyprian T. (1970), *Fotografia. Technika i technologia*, Warszawa.
- Cyprian T. (1938), *Błędy fotograficzne. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Cyprian T. (1937), *Duży obraz z małego zdjęcia. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Cyprian T. (1953), *Fotografia. Technika i technologia*, Warszawa.
- Cyprian T. (1950), *Fotografika. Z cyklu: fotografia dla wszystkich*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Cyprian T. (1936), *Fotografowanie na boisku szkolnym. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Cyprian T. (1937), *Fotografowanie na śniegu. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Cyprian T. (1959), *Fotografowanie na wczasach letnich*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Cyprian T. (1937), *Fotografowanie nad wodą. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Cyprian T. (1936), *Fotografowanie przy sztucznym świetle. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Cyprian T. (1937), *Fotografowanie sportów wodnych. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Cyprian T. (1936), *Fotografowanie w podróży. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Cyprian T. (1950), *Jak fotografować*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Cyprian T. (1937), *Laboratorium fotoamatora. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Cyprian T. (1955), *Powiększenie zdjęć fotograficznych*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Cyprian T. (1950), *Techniki specjalne w fotografii. Z cyklu: fotografia dla wszystkich*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Cyprian T. (1938), *Wiem jak fotografować latem. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Czajkowski R. (1960), *Fotografujemy pod wodą, Zrób to sam*, Warszawa.
- Dłubak Z. (1954), *Fotografia portretowa*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Falkowski E. (1954), *Fotografia krajoznawcza*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Gałecki A. (1949), *O fotografii wiadomości ogólne. Z cyklu: fotografia dla wszystkich*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Gałecki A. (1948), *O fotografii wiadomości szczegółowe. Z cyklu: fotografia dla wszystkich*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Hicks R., Schultz F. (1994), *Bielizna damska, Światło w fotografii*, Warszawa.
- Hicks R., Schultz F. (1994), *Efekty specjalne, Światło w fotografii*, Warszawa.
- Hicks R., Schultz F. (1994), *Fotografia potraw, Światło w fotografii*, Warszawa.
- Hicks R., Schultz F. (1994), *Fotografia produktów, Światło w fotografii*, Warszawa.
- Hicks R., Schultz F. (1994), *Fotografia przedmiotów, Światło w fotografii*, Warszawa.
- Hicks R., Schultz F. (1994), *Fotografia wnętrza, Światło w fotografii*, Warszawa.
- Hicks R., Schultz F. (1994), *Uroda i piękno, Światło w fotografii*, Warszawa.
- Jarzyński Z. (1960), *Kupujemy aparat fotograficzny*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Kibiński M. (1923), *Błędy fotograficzne*, Samouczek techniczny, Cieszyn.
- Kibiński M. (1922), *Ciemnia fotograficzna*, Samouczek techniczny, Cieszyn.
- Kibiński M. (1922), *Jak się buduje aparat fotograficzny*, Samouczek techniczny, Cieszyn.
- Kibiński M. (1922), *Jak się fotografuje*, Samouczek techniczny, Cieszyn.
- Kibiński M. (1927), *Kieszonkowe aparaty fotograficzne*, Samouczek techniczny, Cieszyn.

- Kołek A. (1928), *Praktyczne wskazówki dla amatorów-fotografów*, Samouczek techniczny, Cieszyn.
- Kondracki W. (1955), *Sztuczne światło w fotografii*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa,
- Kotaniec S. (1930), *Szlachetne techniki w fotografii, pigment-guma-olej. Podręcznik dla miłośników fotografii artystycznej*, Biblioteka fotograficzna, Warszawa.
- Kupiec B. (1937), *Optyka w fotografii*, Skróty fotograficzne, Lwów.
- Kupiec B. (1938), *Praktyczna ciemnia*, Skróty fotograficzne, Lwów.
- Kwaśniewski E.J. (1948), *Nowoczesny fotoamator*, Biblioteka fotoamatora, Kraków.
- Kwaśniewski E.J. (1950), *Nowoczesne fotorecepty*, Radź sobie sam, Kraków.
- Kwaśniewski J., Wilak K. (1938), *Recepty fotograficzne. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Latoś H. (1961), *Powiększalnik w walizce, Zrób to sam*, Warszawa.
- Mięsowicz M. (1940), *Zasady praktycznej fotografii. Krótki poradnik dla fotografa amatora*, Kraków.
- Niemczyński W. (1929), *Czy trudno fotografować? Podręcznik dla początkujących*, Biblioteka fotograficzna, Warszawa.
- Niemczyński W. (1928), *Podręcznik fotografii dla amatorów i zawodowców*, Biblioteka fotograficzna, Warszawa.
- Niemczyński W. (1933), *Retusz fotograficzny*, Biblioteka fotograficzna, Warszawa.
- Niemczyński W. (1933), *Wyrób powiększeń*, Biblioteka fotograficzna, Warszawa.
- Niemczyński W. (1930), *Wywoływanie płyt dobrze i źle naświetlonych*, Biblioteka fotograficzna, Warszawa.
- Niemczyński W. (1930), *Zbiór recept fotograficznych dla zawodowców i amatorów*, Biblioteka fotograficzna, Warszawa.
- Paśko J.R. (1991), *Z chemią przez fotografię barwną*, Warszawa.
- Paśko J.R. (1989), *Z chemią przez fotografię jednobarwną*, Warszawa.
- Petryk L. (1927), *Retusz negatywów portretowych jako też sposób wrysowywania*, Samouczek techniczny, Cieszyn.
- Pękośławski Z. (1957), *Fotografia reprodukcyjna w praktyce amatorskiej*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Pękośławski Z. (1958), *Fotomontaż*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Pękośławski Z. (1954), *Pracownia fotoamatora*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Pękośławski Z. (1955), *Robimy przezroczą*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Sokołowski Z. (1973), *Elektroniczny zegar ciemniowy*, Warszawa.
- Sommer S. (1955), *Fotografia na materiałach nietypowych*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Sommer S. (1954), *Proces negatywowy i pozytywowy w fotografii*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Staszyc (1930), *Elektryczny aparat do kopiowania klisz na papierze*, Cieszyn.
- Szulc M. (1963) *Materiały do historii fotografii polskiej*, Wrocław.
- Świtkowski J. (1938), *Najlepsze recepty*, Skróty fotograficzne, Lwów.
- Świtkowski J. (1939), *Powiększanie. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Świtkowski J. (1939), *Retusz fotograficzny. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Urbański J. (1949), *Fotografia przyrodnicza. Z cyklu fotografia dla wszystkich*, Warszawa.

- Voellnagel A. (1955), *A teraz barwnie*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Weinfeld S. (1963), *Elektrotechnika fotoamatora*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.
- Wieczorek A. (1938), *Fotografowanie na nartach. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Wieczorek A. (1938), *Fotografowanie w górach. Poradnik fotograficzny*, Poznań.
- Zubrzycki W. (1959), *Fotografia podwodna*, Biblioteka fotoamatora, Warszawa.

Serial publications on photography and the amateur photography in the 20th century

Abstract

The article discusses serial publications counted among the literature on photography, which appeared in the 20th century in Poland. Attention is paid to their suitability for amateur photographers.

Słowa kluczowe: wydawnictwa seryjne, bibliografia, fotografia, ruch amatorski

Key words: serial publications, bibliography, photography, amateur photography

Jan Rajmund Paśko

z wykształcenia chemik i pedagog, prof. Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, z zamiłowania między innymi fotograf. Swoje kwalifikacje zawodowe połączył z pasją fotografii, co zaowocowało napisanymi książkami. Jest laureatem konkursów fotograficznych. Swoje prace wystawiał na wystawach indywidualnych i zbiorowych. Obszar jego zainteresowań w fotografii to: pejzaż, portret i reportaż. W swych pracach stosował technikę tonowania zdjęć, a od momentu pojawienia się technik cyfrowych, wykorzystuje komputerowe przetwarzanie obrazu.